

Τοῦ τόπου μας

* * *

GEORGES RADET
ΕΛΛΗΝΙΣΤΗΣ - ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΣ

ΟΙ ΘΕΣΣΑΛΟΙ ΘΕΩΡΟΙ ΣΤΟΝ ΤΑΦΟ ΤΟΥ ΑΧΙΛΛΕΑ

Μετάφραση από τὰ γαλλικά: ΚΩΣΤΑΣ ΣΑΜΑΡΑΣ
Προλογικά: ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΒΟΓΙΑΣ

Πρόλογος

Τὴν ὑπαρξη τοῦ ἄρθρου τοῦ Γεωργίου Ραδέτ¹, τὴν ἐντοπίσαμε ὡς μὴ ἀναφορὰ σὲ ὑποσημείωση στό βιβλίο *Ἀπό τόν Ὀλυμπο στήν Ὀλυμπία*², τοῦ καθηγητοῦ Θαδδαίου Σίνκο³, κορυφαίου Πολωνοῦ ἐπιστήμονα κλασικῶν σπουδῶν. Τό βιβλίο περιγράφει τίς ἐντυπώσεις καί ἐκτιμήσεις τοῦ ταξιδιοῦ του στήν Ἑλλάδα τόν Ἀπρίλιο τοῦ 1925, σέ δύο ὁλόκληρες παραγράφους γιά τὴν Θεσσαλία, μέ τίτλους «ἽΟλυμπος» καί «Στή γῆ τῶν μαγισσῶν». Κατά τό ταξίδι, πού τό ἔκανε μέ τρένο, ἀπό τὴν Πολωνία στήν Ἑλλάδα, περιγράφει

¹ Radet Georges, Albert (28/11 /1859 - 9 /7/ 1941): Ἑλληνιστής, μέ ἐξειδίκευση στήν ἑλληνική ἀρχαία ἐπιγραφολογία καί ἀρχαιολογία, ἱστορία καί πολιτισμό τῆς Λυδίας καί Φρυγίας, τοπογραφία καί ἀστική ἱστορία τῆς Ἐφέσου, Παμφυλίας καί Πισιδίας καί βιογραφία τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Σπούδασε στήν «École Normale Supérieure» καί ἀποφοίτησε τό 1884. Στά χρόνια 1884-1887 ἦταν μέλος τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν. Τό 1892 ἐκπόνησε τὴν διδακτορική του διατριβή, μέ τίτλο: *La Lydie et le monde grec au temps de Mermnades*. Μεταξύ 1888 καί 1934, δίδαξε στή Σχολή Ἐπιγραφῶν καί Καλῶν Τεχνῶν, τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μπορντό, σχολή τῆς ὁποίας ἦταν διευθυντής, ἀπό τό 1899 ἕως τό 1919. Ἦταν μέλος τῶν Academie des inscriptions et belles-lettres ἀπό τό 1904.

² Sinko, Tadeusz, *Od Olimpu do Olimpji: wrzenia i rozważania z podrozy greckiej*, Κεφάλαιο IV. Στή γῆ τῶν μαγισσῶν, ἔκδ. Książnica-Atlas, Λβόβ Βαρσοβία 1928, σελ. 77-78.

³ Ὁ Θαδδαῖος Σίνκο (1877-1966), σπούδασε στό Πανεπιστήμιο Jagiellonski τῆς Κρακοβίας, ὅπου, ἀπό τό 1913 μέχρι τό 1960, ἦταν ἐκεῖ διευθυντής τῆς σχολῆς Κλασικῆς Φιλολογίας. Τά ἐπιστημονικά ενδιαφέροντά του περιελάμβαναν τὴν ἑλληνική καί λατινική λογοτεχνία, λεξικογραφία καί πατρολογία. Στό μεγάλο ἔργο του «Ἡ Ἑλληνική Λογοτεχνία», παρουσίασε μὴ ὁλοκληρωμένη σύνθεση τῆς ἱστορίας τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς λογοτεχνίας. Ἀνέπτυξε ἐπίσης τὴ σύνθεση τῆς Ἀλεξανδρινῆς ποίησης. Μελέτησε, μεταξύ ἄλλων, τὰ ἔργα Ἡροδότου, Ἡσιόδου, Ξενοφῶντος καί Θουκυδίδη, Ὁρατίου, Πετρωνίου καί Πλάιτου.

καί τις ἐντυπώσεις ἀπό τὴν παραμονή του στὴν Λάρισα, ὅποτε ἀνέβηκε καί στὴν Ἀκρόπολη τῆς πόλης καί βρέθηκε καί ἐπισκέφθηκε τὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου, τοῦ πρώτου ἀρχιεπισκόπου τῆς Λάρισας, καί συσχετίζει τὸ ὄνομά του μὲ τὸν Θεσσαλὸ ἥρωα, τὸν Ἀχιλλέα. Ἐν συνεχείᾳ προσθέτω τὸ σχετικό κείμενό του⁴: «Δέν γνωρίζουμε οὔτε κἄν τὴ θέση τοῦ μοναδικοῦ μεγαλύτερου ναοῦ ποῦ κοσμοῦσε αὐτὸ τὸ λόφο, αὐτὸ τῆς Πολιάδος Ἀθηνᾶς⁵. Ἴσως στή θέση του νά ἀναγέρθηκε ἡ ἐκκλησία, κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίκληση τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου (μῆπως ἐπειδὴ ὁ Θεσσαλὸς Ἀχιλλέας, στοὺς πρώτους χρόνους τῆς χριστιανοσύνης, ἦταν ἀκόμα μέρος τῆς παγανιστικῆς λατρείας ὡς ἥρωας;) καί ἔκανε τὸν ἀρχιεπίσκοπο Ἅγιο Ἀχιλλιο μητροπολίτη τῶν 14 ἐπισκοπῶν τῆς Θεσσαλίας. Αὐτὴ ἡ μητρόπολη βρίσκεται σήμερα στὴ δυτικὴ μεριά τῆς Ἀκρόπολης. Στὶς πανηγυρικὲς γιορτές, οἱ ἠλικιωμένοι καί νέοι Θεσσαλοὶ καί τῶν δύο φύλων, φιλοῦν τὴν χρυσή εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου [Οἱ Θεσσαλοὶ στὴν ἀρχὴ τοῦ τρίτου αἰ. μ.Χ., ἐγκατέλειψαν τὴ λατρεία τοῦ Ἀχιλλέα. Γιὰ νά τὴν ἐπαναφέρουν, τοὺς ἐνθάρρυνε καί πάλι ὁ Φιλίστρατος (στὸ «Ἡρωικός»), ὁ ὁποῖος ἀπεικονίζει τὶς δυστυχίες, ποῦ ἔπесαν στοὺς “πονηροὺς” Θεσσαλοὺς, ὄχι βέβαια χωρὶς τὴ βοήθεια τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους. Προφανῶς, αὐτὴ ἡ διδαχὴ ἔπιασε τόπο⁶.

Εἶναι φανερό ὅτι ὁ πολωνὸς ἐπιστήμονας θέτει τὸ θέμα τοῦ συνδυασμοῦ τῆς βαθειᾶς ριζωμένης λατρείας τοῦ ἥρωα Ἀχιλλέα ἀπὸ τοὺς Λαρισαίους καί γενικὰ τοὺς Θεσσαλοὺς, σὲ σχέση μὲ τὴν ἐπιλογή τοῦ νέου ἐπισκόπου τῆς Λάρισας, μὲ ὄνομα ποῦ παραπέμπει εὐθέως στὸ ὄνομα τοῦ Ἀχιλλέα τῆς Ἰλιάδος τοῦ Ὀμήρου. Μῆπως ὅταν ἀποφασίστηκε νά σταλεῖ ὁ νέος ἐπίσκοπος Λάρισας μετονομάστηκε Ἀχιλλίος, γιὰ νά εἶναι πῶ οἰκεῖος στοὺς ντόπιους καί στὴν πλειοψηφία τότε εἰδωλολάτρες Λαρισαίους καί νά τὸν ἀποδεχτοῦν; Βέβαια δέν κατάφερα νά τὸ ἐπιβεβαιώσω ἀπὸ τὶς ὑπάρχουσες πηγές, ἂν ὀνομαζόταν ὁ νέος ἐπίσκοπος τῆς Λάρισας ἡδη στὴν πατρίδα του Ἀχιλλέας. Μὲ

⁴ Sinko, ὁ.π., σσ. 77-78.

⁵ Ὁ Sinko πρέπει νά γνωρίζει γιὰ τὸν ναὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἀπὸ τὴν ὑπάρχουσα τότε βιβλιογραφία. Πάντως ἡ Ἐφορία Ἀρχαιοτήτων Λάρισας μᾶς πληροφορεῖ ὅτι: «ὅπως μαρτυροῦν μεταγενέστερες ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες, θά πρέπει νά ὑπῆρχε ὁ ναὸς τῆς Πολιάδος Ἀθηνᾶς, ἀνατολικά τοῦ σημερινοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Ἀχιλλίου, ἂν σχετίζεται μὲ αὐτὸν μιά πώρινη θεμελίωση κτιρίου ποῦ ἀποκαλύφθηκε σὲ μῆκος 23μ. μὲ κατεύθυνση ἀπὸ Α πρὸς Δ.» στὴν ἱστοσελίδα: <http://larisa.culture.gr/index.php/archaiologikoι-xoroi-kai-mnimeia/9-uncategorised/178-mnimeia-tis-larisa>

⁶ Radet, Georges, «Note sur l'histoire d'Alexandre», στὸ: *Revue des Études Anciennes. Tome 27, 1925, n°*, ἔκδ. Presses Universitaires de Bordeaux, Μπορντό 1925, σ. 81-93. Τὸ γαλλικὸ πρότυπο στὸ: <https://doi.org/10.3406/rea.1925.2354>

αυτές τις παρατηρήσεις δέν ἔχω σκοπό νά γίνω αἰρετικός καί ἀσεβής σέ μᾶς τοὺς χριστιανούς, ἀπλῶς θέτω τό θέμα πρὸς περαιτέρω συζήτηση ἀπό καλυτέρους γνῶστες τοῦ θέματος⁷.

Τό ἄρθρο τοῦ Γάλλου ἐπιστήμονα Γεωργίου Ραδέτ φέρνει στό φῶς τό πόσο σημαντικός ἦταν γιά τοὺς Θεσσαλοὺς ὁ Ἀχιλλέας καί πόσο μεγαλειῶδες ἦταν τό τελετουργικό τῆς λατρείας του, ὅπως μποροῦμε νά μάθομε ἀπό τόν Ραδέτ, πού ἀντίληψε τὴν περιγραφή τῆς, κυρίως ἀπὸ τόν Φιλόστρατο. Θά ἦταν εὐχῆς ἔργον, μετὰ ἀπὸ σχεδόν 2.000 χρόνια, νά τιμήσουμε, ἐμεῖς οἱ Θεσσαλοί, τόν ἥρωά μας Ἀχιλλέα, στὸν τύμβο του στὴν Τροία, ὅπως τό ἔπραξε ὁ ἀπόγονός του ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ὅταν πέρασε τόν Ἑλλάσποντο.

Πιστεύουμε ὅτι αὐτή ἡ μελέτη τοῦ Ραδέτ, ἀγνωστη μέχρι πρόσφατα στὴν ἑλληνική βιβλιογραφία γιά τόν Ἀχιλλέα, θά προσθέσει τεκμήριο γιά τό θέμα τῆς διαχρονικῆς λατρείας τοῦ Ἀχιλλέα στὴν Θεσσαλία.

ΟΙ ΘΕΣΣΑΛΟΙ ΘΕΩΡΟΙ ΣΤΟΝ ΤΑΦΟ ΤΟΥ ΑΧΙΛΛΕΑ⁸

Ἡ λατρεία τῶν ἠρώων, παρὰ τίς ἐπιστημονικὲς μελέτες τῆς ὁποίας ὑπῆρξε τό ἀντικείμενο⁹, παρουσιάζει ἀκόμη σκοτεινὰ σημεῖα. Ἕνα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι νά συνδέει κανεὶς δύο ἀνόμοιες ἀντιλήψεις, ὅταν τὰ ἀνώτερα ὄντα, ἀνώτερα τῆς ἀνθρώπινης φύσης τὰ ὁποία χαρακτηρίζει κανεὶς ὡς τέτοια, ἐκτός ἀπὸ τίς τιμητικὲς διακρίσεις, προορισμένους εἰδικά γιά τοὺς ἥρωες, αὐτὰ ἐπωφελήθηκαν ἀρκετὰ ἀπὸ διάφορες τελετές ὅπως αὐτῶν πού ἦταν προνόμιο τῶν θεῶν.

Πῶς προέκυψε ὁμως μιὰ τέτοια ἐξάπλωση; Προέκυψε, ὅπως πιστεύει ὁ

⁷ Βλ. καί Γουλούλης Σταυρὸς, «Ὁ ἥρωας Ἀχιλλέας στὴν ὕστερη ρωμαϊκὴ καί μεσαιωνικὴ θεσσαλικὴ παράδοση (ἱστορικὴ – ἱστορικο-γεωγραφικὴ ἀνάλυση)», πρακτικά τοῦ 2ου ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΦΑΡΣΑΛΩΝ, Φάρσαλα, 7-9 Φεβρουαρίου 2019, *Ὁ Ὀμηρικὸς Ἀχιλλέας: διαχρονικὲς ἀντανακλάσεις στὴν τέχνη καί τὴ γραμματεία*, Φάρσαλα 2019, σσ. 49-73.

⁸ Ὑπόμνημα τό ὁποῖο ὑποβλήθηκε στὴν Academie des Inscriptions et des Belles-Lettres στή συνεδρίαση τῆς 28ης Μαρτίου 1924, ἀπὸ τόν κ. Camille Jullian, τόν ὁποῖο εὐχαριστῶ, καθὼς καί τόν κ. Gustave Glotz, τοῦ ὁποίου θά βροῦμε πῶ κατὰ τίς ἐξοχες παρατηρήσεις, πού προτείνονται μετὰ τὴν ἀνάγνωσι.

⁹ Οἱ πρόσφατες ἐργασίες δέν πρέπει νά μᾶς κάνουν νά ξεχνοῦμε τοὺς παλιούς μελετητές, μεταξὺ τῶν ὁποίων θά ἀναφέρουμε τόν Maury, *L'Histoire de la religion de la Grece antique*, ζ, λ, 1857 σ. 553-557 τοῦ P. Decharme, *Mythologie de la Grece antique*, 1897. Βιβλίον IV σ. 463-626 τοῦ J.A. Hild, *Dictionnaire de Saglio*, τ. V, 1900, βλ. Λήμμα heros.

Foucard¹⁰, από τό γεγονός ότι οί ήρωες, όλοι τους άνδρες άρχικά, άνυψώθηκαν σέ πολλές περιπτώσεις στην κορυφή τής μυθικής ιεραρχίας; Πρέπει –άντίθετα– νά παραδεχθούμε, σύμφωνα μέ τόν Luigi Pareti¹¹, ότι πολλοί ήρωες άρχισαν από τό νά είναι θεοί; Υπήρξε άποθέωση ή ύποβιβασμός; Αυτό τό έρώτημα τέθηκε πρόσφατα μέ άντικρουόμενα έπιχειρήματα, χωρίς αυτά νά είναι άσυμβίβαστα καί δέν νομίζω ότι έπείγει νά τά αναφέρω. Νομίζω ότι είναι προτιμότερο νά προσεγγίσουμε ένα άλλο ζήτημα καί νά αναρωτηθούμε άν, εκτός από τίς άλλαιές στίς πεποιθήσεις, τά ιστορικά γεγονότα έχουν καί αυτά άσκήσει επίσεως τίν επίρροή τους στό ζήτημα του ήρωισμού καί τής άποθέωσης.

Άς εξετάσουμε τίν περίπτωση του Άχιλλέα. Ήδειχναν τόν τάφο του στην Τρωάδα, κοντά στό άκρωτήριο Σίγειον, στό άκρο τής πεδιάδας, όπου ο Άχιλλέας δοξάστηκε γιά τά κατορθώματά του. Άποτελείτο από ένα κωνικό ύψωμα, κατασκευασμένο από συσώρευση χωμάτων. Ο τύμβος αυτός, πού όρθώνεται άκόμη καί σήμερα στην είσοδο του Έλλισπόντου, ήταν, σύμφωνα μέ τίς αρχαιές παραδόσεις, τό ίδιο ανάχωμα τό όποιο άνήγειρε ο Άγαμέμνονας καί οί σύντροφοί του στά όπλα, γιά νά περικλείσει τά λείψανα του γιου τής Θετιδας¹². Ως βασιλιάς τής Φθίας, ο Άχιλλέας υπήρξε γιά τούς Θεσσαλούς έθνικός ήρωας. Έτσι, τούς συγκαταλέγουμε στην τάξη τών προσκυνητών του.

Ο Φιλόστρατος τής Λήμνου μάς άφησε μιá ολοζώντανη περιγραφή τών τιμών πού του άποδίδονταν¹³. Νά ποιές ήταν οί θρησκευτικές τελετές οί όποιές τηρούνταν από αυτούς:

1. Η ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΟΡΤΗΣ

Ή άποστολή τής ιερής άντιπροσωπείας πραγματοποιούνταν κάθε έτος (όσα έτη).

¹⁰ *Le culte de heros chez les Grece* (άπόσπασμα τών μνημονίων τής Academie d' inscriptions et Belles -Lettres τ..XLII) 1:18, σ. 15 κ.έξ.

¹¹ *Rivista di Filologia*, z. XLVIII, 1920, σ. 117.

¹² *Όδύσσεια*, XXIV, 80-84. Γιά τί θέσι τών τόπων βλ. Schlieman, *Ήλιον*, κεφ. XII, παρ. 2, σ. 854-859: Ο τύμβος του Άχιλλέα. Ή γαλλική έκδοση δημοσιεύτηκε τό 1885.

¹³ *Ήρωικός*, XX, 25 κ.έξ. (παραθέτω τίν έκδοση Wesetrmann, στον Dedot). Γ' αυτό τό έργο καί τόν συγγραφέα του βλ. Hertzberg, *Histoire de la litterature greque*, τ. V, σ. 770. Ή διήγηση του Φιλόστρατου χρησιμοποιήθηκε από τόν Choisel-Gouffier, *Voyage pittoresque de la Grece*, z. II 1809, σ. 308-310.

2. Ο ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ

Ὁ ἀριθμὸς τῶν θεωρῶν ἦταν «δύο φορὲς ἑπτὰ»¹⁴. Αὐτὸ τὸ πρότυπο ἀποκαλύπτει μὰ πὸ παλιὰ λατρεία¹⁵. Γνωρίζουμε τὴ θέση πού κατέχει στὴν ἀρχέγονη Ἀνατολή ἡ πίστη στὸν ἑπταδικὸ ἀριθμὸ¹⁶.

3. Η ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΟΡΩΝ

Τὰ εἶδη τῶν σπονδῶν πού προσφέρονται στὴν Τροία προέρχονται ἀποκλειστικά ἀπὸ τὴ Θεσσαλία. Κομίζουν γιὰ θυσία δύο ταύρους, ἕναν λευκὸ καὶ ἕναν μαῦρο, ὄχι ἀγρίους ἀλλὰ ἐξημερωμένους. Γιὰ νὰ μὴ ζητήσουν τίποτε ἀπὸ τὴν πόλη (πρόκειται γιὰ τὸ Ἴλιον), ἔφεραν μαζί τους πῦρ, ξύλα γιὰ τὴν πυρὰ ἀπὸ τὸ Πήλιο, ὕδωρ ἀπὸ τὸν Σπερχεῖο ποταμὸ, σπονδές, καὶ στεφάνια ἀπὸ ἄνθη ἀμαράντου. Οἱ Θεσσαλοὶ ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι πού στίς ἐπικίδειες τελετές χρησιμοποιοῦσαν αὐτὰ τὰ στεφάνια ἀμαράντου: ἔτσι, ἂν ὁ πλοῦς τους ματαιωνόταν λόγω μὴ οὐρίων ἀνέμων, τὰ ἄνθη δὲν θὰ ἔφταναν οὔτε μαραμμένα οὔτε σαπισμένα.

4. ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΤΩΝ ΘΕΩΡΩΝ

Τὸ πλοῖο τὸ ὁποῖο διατίθετο στὴν εὐσεβῆ ἀντιπροσωπεΐα εἶχε μαῦρα ἰστία καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ εἰσέλθει στὸ λιμάνι παρὰ μονάχα νύχτα.

5. Η ΕΠΙΚΛΗΣΗ ΣΤΗ ΘΕΤΙΔΑ

Πρὶν προσεγγίσουν τὴν ἀκτὴ, οἱ Θεσσαλοὶ ᾄδουν ἕναν ὕμνο πρὸς τιμὴν τῆς μητέρας τοῦ Ἀχιλλέα. Θυμίζουν τὴν διττὴ φύση τοῦ ἦρωα, τὴν θνητὴ καὶ τὴν ἀθάνατη, καὶ καλοῦν τὴν ναυτικὴ θεὰ νὰ ἀνέβει μαζί τους στὸν τύμβο, ὅπου θὰ μεταφέρουν τὶς προσφορὲς πού προορίζονταν νὰ ἀποτεφρωθοῦν στὴν πυρὰ (ἔμπυρα).

---

¹⁴ «Θεωροὺς μὲν δὶς ἑπτὰ» (*Ηρωικός*, XX, 25).

¹⁵ Βλ. *Πανσανίας*, II, 7: Οἱ κάτοικοι τοῦ Αἰγαίου, γιὰ νὰ ἐξυμνήσουν τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Ἄρτεμι, στέλνουν «παιδάς ἑπτὰ καὶ παρθένους».

¹⁶ Γιὰ τὴν ἀξία τοῦ ἀριθμοῦ ἑπτὰ στὸ τελετουργικὸ πάρα πολλὰ παραδείγματα συγκεντρώθηκαν ἀπὸ τὸν W. Roscher, «Zur bedeutung der siebenzahl im kultus und Myths der Griechen», στὸ *Philologus*, τ. LX, 1901, σ. 360-373, καὶ στὸ «Die siebenund Neuenzhal im Kultus der Griechen» στὸ *Abhandlungen d. Kon.. Sächsichen Gesellsih d. Wissensch.* (Philolog.histor..Klasse), Λευψία, τ. XXIV, 1905. Σημειώνουμε ἐπίσης τὸ κεφάλαιο τοῦ Victor Berard, *Rythmes et nombres dans les Phenitiens et l'Odyssee* τ. I., 1902, σ. 461-447, καὶ ἡ προσέγγιση τοῦ Adolphe Reinach, στὴ *Revue de l'histoire des religions*, z. LVIII, 1908, σ. 138-139.

6. Η ΔΙΤΤΗ ΘΥΣΙΑ

Όταν τελειώσουν τήν άπαλή τους ύμνωδία, οί θεωροί πλησιάζουν στόν τάφο. Χτυπούν τίς άσπίδες τους όπως σέ μάχη. Ό άγώνας δρόμου διεξάγεται μέ ρυθμό. Οί συμμετέχοντες κραυγάζουν τό όνομα του Άχιλλέα, τοποθετούν ένα στεφάνι στην κορυφή του τύμβου, σκάβουν έναν λάκκο στό έδαφος του αναχώματος και σφάζουν εκεί τον μαύρο ταύρο, καλώντας τον Πάτροκλο στό συμπόσιο του αίματος. Η πρώτη αυτή τελετή είναι ή παραδοσιακή θυσία στόν νεκρό (ώς τεθνεῶτι)¹⁷, όπως τήν έπισημαίνει ο Φιλόστρατος και όπως τό δείχνει ή χρήση ειδικών όρων (έντεμόντες, έναγίσαντες), οί όποιοι αντιδιαστέλλουν τήν ήρωική λατρεία από τήν θεϊκή.

Η θυσία, όπως σέ έναν νεκρό, ακολουθείται από τήν θυσία όπως σέ έναν θεό (ώς θεῶ). Έτσι, τό λεξιλόγιο αλλάζει. Οί λέξεις πού χρησιμοποιούνται σέ μία τέτοια περίπτωση αντικαθιστούν τίς άλλες στό κείμενο (θύσαντες, έθνον, θυσία). Κατερχόμενοι από τον τύμβο προς τό πλοιο τους, στόν αιγιαλό, οί Θεσσαλοί θυσιάζουν τον λευκό ταύρο. Μοιράζονται τά έντόσθια του θυσιασθέντος ζώου και περι τά ξημερώματα, κουβαλώντας τίς σάρκες του, πού τό τελετουργικό τους επιτρέπει αυτή τή φορά νά καταναλώσουν, επιστρέφουν στό πλοιο τους, έτσι ώστε νά μίν ολοκληρώσουν τό γεύμα σέ ξένη γή.

Θά έπισημάνουμε άκόμη ότι στόν διάλογο του Φιλόστρατου ύπάρχουν μερικές ένδιαφέρουσες παρατηρήσεις. Καταρχάς, κατά τήν διάρκεια των τελετών πού πραγματοποιούνται κάθε χρόνο (ανά πᾶν έτος) στόν τάφο, οί αντιπρόσωποι τής Θεσσαλίας επαναλαμβάνουν για τον Άχιλλέα, ό,τι έκαναν και για τή μητέρα του, ύμνωδούν τή νύχτα ύμνους προς τιμήν του, αλλά οί ύμνοι αυτοί έχουν έτοϋτο τό ιδιαίτερο, ότι στις θυσίες των ήρωικών τελετών εισάγονται ειδικά στοιχεία κατάλληλα για μυστήρια¹⁸.

Ένα δεύτερο σημείο πού αξίζει νά έπισημάνουμε είναι ή γεωγραφική διαίρεση του θρύλου: ό,τι ο Άχιλλέας πήρε από τήν ανθρώπινη φύση του πατέρα του, τό άφησε στην Τροία. Όσο για τήν άθάνατη φύση πού έλαβε από τήν θεϊκή του μητέρα, τήν κρατήσε ο Εϋξείνος Πόντος. Βρίσκουμε έδω ένα από τά περιήφημα θέματα τής μεθομηρικής ποιήσης. Στα *Αιθιοπικά* του Άρκτίνου ή Θέτις άρπάζει από τήν πυρά τον γιο της πριν και τον μεταφέρει στή Λευκή νήσο, ένα σχεδόν μυθικό νησί πού σημαίνει και συμβολίζει τον κόσμο του φωτός σέ αντίθεση μέ τον σκοτεινό κόσμο του Άδη¹⁹.

¹⁷ Βλ. *Decharme*, ό.π. σ. 403.

¹⁸ «τελετῆς τέ ένκαταμινόντες τοίς έναγίμασιν» (*Ηρωικός*, XX, 22).

¹⁹ Βλ. *Ducherre*, ό.π., σ. 403.

Τέλος, τρίτη παρατήρηση. Ἡ πρωτοβουλία τῶν θρησκευτικῶν τελετῶν πού δόθηκε στους Θεσσαλούς αποδίδεται στό Μαντεῖο τῆς Δωδώνης. Ὁ Δωδωναῖος Ζεὺς, τόν ὁποῖο ἐπικαλεῖται ὁ Ἀχιλλέας στήν Ἰλιάδα, διατάσσει νά γίνονται θυσίες στόν ἦρωα πού ἔφυγε ἀπό τή ζωή²⁰, καί δέν ὑπάρχει τίποτα ἐδῶ πού νά μὴν ταιριάζει μέ τίς ἱστορικές παραδόσεις, ἀφοῦ ἡ Δωδώνη εἶναι τό πιό ἀρχαῖο λίκνο τῆς Ἑλλάδας καί ὁ Ἀχιλλέας «ὁ πρῶτος καθαρῶαμος Ἕλληνας πού γνωρίζουμε»²¹. Ἡ διπλή ὁμως λατρεία πού καθιερώθηκε μέ τήν παρότρυνση τοῦ μαντείου δέν καθιερώθηκε χωρίς κόπο. Χρειάστηκε νά ὑποστῆι πολλές μετατροπές, οἱ ὁποῖες συνοψίζονται στό ἀπόσπασμα τοῦ Φιλόστρατου. Μποροῦμε νά τίς χωρίσουμε στίς ἑξῆς περιόδους:

1ον. ΟΙ ΠΡΟΕΛΕΥΣΕΙΣ. Οἱ τελετές οἱ ὁποῖες θεσπίστηκαν εἶναι «σεβαστές καί ἀρχέγονες»²². Χρονολογοῦνται ἀπό τίς «ἀπαρχές»²³. Ἀνάγονται στά χρόνια τῶν Αἰακιδῶν, τῶν ὁποίων ὁ Ἀχιλλέας ἦταν ὁ πιό ἐπιφανής ἐκπρόσωπος.

2ον. ΟΙ ΠΕΡΙΟΔΟΙ. Τούς Αἰακίδες βασιλεῖς διαδέχτηκαν οἱ τύραννοι, ἀπό τούς ὁποίους οἱ προηγούμενες ἱερές τελετές λέγεται ὅτι καταργήθηκαν.

Πῶς πρέπει νά ἐρμηνευτεῖ ἐδῶ ὁ ἰσχυρισμός τοῦ Φιλόστρατου; Τεῖνω νά τό ἐξηγήσω μέ τόν ἀκόλουθο τρόπο: Κατά τήν περίοδο ἐπικράτησης τῆς τυραννίας στόν ἑλληνικό κόσμο κατά τόν 7ο πρὸς τόν 6ο αἰῶνα, μπορεῖ ἡ Θεσσαλία νά πῆρε καί αὐτή μέρος σ' αὐτό τό ἐπαναστατικό κίνημα. Ἡ ἀπαγόρευση τῆς λατρείας πρὸς τόν Ἀχιλλέα ἀπό τούς Θεσσαλούς τυράννους κάνει κάποιον νά σκεφτεῖ τή γνωστή ἀπομάκρυνση τοῦ Ἀδράστου ἀπό τόν τύραννο τῆς Συκεῶνας Χρισθένη²⁴. Ἦταν πάγια πολιτική τῶν τυράννων νά καταλύουν τούς θρησκευτικούς θεσμούς μέ τίς παλιές νόμιμες μοναρχίες.

Ὅταν αὐτή ἡ ἐρμηνεία παρουσιάστηκε ἐνώπιον τῆς Academie des inscriptions et de Belles-Lettres, ὁ κ. Gustave Glotz, στή συζήτηση ἡ ὁποία ἀκολούθησε τήν ἀνάγνωση, ἀντέταξε μίαν ἄλλη ἐρμηνεία καί εἶχε τήν καλοσύνη νά τή συνορίσει μ' αὐτά τά λόγια:

«Πρῶτον, δέν γνωρίζω ἂν ἐκεῖνη τήν ἐποχή ὑπῆρχαν τύραννοι στήν Θεσσαλία. Δεύτερον, δέν μποροῦμε νά θεωροῦμε νά θεωροῦμε σάν ἀπόλυτη ἀρχή τήν ἐχθρότη-

²⁰ «τά μὲν ὡς θεῶ τὰ δέ ὡς ἐν μοῖρα τῶν μεμῆνων» (Ἡρωικός XX, 25).

²¹ Curtius, *Hist. Greque* τ. I, σ. 33.

²² «σεμνά καί ἀρχαία» (Ἡρωικός, XX, 28).

²³ «κατ' ἀρχάς» (Ἡρωικός, XX, 25).

²⁴ Ἡρόδοτος, V. 67, βλ. Curtius, *Hist. Grecque*, z.l. σ. 310.

τα τῶν τυράννων κατὰ τῶν παραδοσιακῶν λατρειῶν, διότι ἄν ὁ Κλεισθένης θέλησε νά ἀντικαταστήσει τόν Ἄδραστο μέ τόν Δίονυσο, ὁ Πεισίστρατος ἔκανε ὅ,τι ἦταν δυνατό νά τόν ἐπαναφέρει στήν Ἀθήνα (ἐπιστροφή τῶν ἐξόριστων Παναθηναίων). Μοῦ φαίνεται πολύ πῶ πιθανό νά πρέπει νά ἀναζητήσουμε τό κλειδί τοῦ προβλήματος στό ἴδιο το Σίγειον. Βρισκόμαστε σ' ἐκείνη τήν ἐποχή ὅπου οἱ Θεσσαλοὶ εἶναι σύμμαχοι τῶν Πεισιστρατιδῶν. Δέν εἶναι πλέον οἱ Αἰολεῖς τῆς Θεσσαλίας πού ἔχουν τήν πρωτοβουλία στήν ὑπόθεση τοῦ Ἀχιλλέα, εἶναι οἱ Αἰολεῖς τῆς Αἰολίδας, εἶναι οἱ Λέσβιοι, εἶναι οἱ Μυτιληναῖοι. Ἡ Μυτιλήνη ἔκανε προφανῶς μιά σθεναρή προσπάθεια τί στιγμή αὐτή νά ἀντιδράσει ἐναντία στόν ἰωνικό σφετερισμό τῶν τρωικῶν παραδόσεων. Ἐνῶ οἱ Πεισιστρατίδες ἐπιφορτίζουν τήν ἐπιτροπή ὑπό τόν Ὀνομάκριτο νά ἐτοιμάσει μιά ἀθηναϊκή ἔκδοση τῶν ἐποποιῶν, ἡ Λέσβος θυμᾶται τά δικαιώματά της καί τά ὑποστηρίζει μέ τό ὄπλο στό χέρι. Θυμᾶται ὅτι ὁ πρόγονος τῶν Πενθελιδῶν, ὁ Πένθυλος, εἶναι ἐγγονός τοῦ Ἀγαμέμνονα καί τοῦ Μενελάου, καί ὅτι ἡ Πύρρα ἔχει τό ἐπώνυμο τοῦ Πύρρου πού εἶναι γιός τοῦ Ἀχιλλέα καί ὅτι ὁ Ἀχιλλέας κατέκτησε τί Λέσβο καί πῆρε ἑπτὰ γυναῖκες, μία ἀπό κάθε πόλη, καί ὅτι ἡ Βρισηῖς, ἀλήθεια ἢ ὄχι, εἶναι μία ἀπό αὐτές τίς ἑπτὰ καί εἶναι Λεσβία. Ἡ μάχη στό Σίγειον εἶναι μιά μάχη γιά τόν Ἀχιλλέα. Ὁ Μυτιληναῖος Ἀστιάνας ὀχυρώνει τό Σίγειον ἀκόμη καί μέ λίθους πού ἀποσπᾶστηκαν ἀπό τά ἐρείπια τοῦ Ἰλίου. Ἡ ἀπέναντι ἀπό τό ἀθηναϊκό Σίγειον πόλη λαμβάνει τό ὄνομα Ἀχιλλεῖον. Τέλος, ὁ Πιπτακός δοξάζεται φονεύοντας τόν Φρύωνα σέ μιά μοναδική μάχη: Ὁ Ἀχιλλέας ἐναντία στόν Ἔκτορα»²⁵.

Ἡ ὑπόθεση τοῦ κ. Glotz εἶναι τόσο ἔξυπνη ὅσο καί γοητευτική. Πρέπει νά ὁμολογήσουμε ὅτι πρῖν ἀπό τό τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου δέν γνωρίζαμε κανέναν Θεσσαλό ἄρχοντα πού νά ἔλαβε τόν τίτλο τοῦ τυράννου²⁶. Ὁ Φιλόστρατος, ὁ ὁποῖος εἶναι μυθογράφος καί ὄχι ἱστορικός, φαίνεται ὅτι διέπραξε ἕνα λάθος χρησιμοποιώντας αὐτόν τόν ὄρο. Ὡστόσο, μίν ξεχνᾶμε ὅτι οἱ ἰσχυροὶ τῆς Θεσσαλίας, δηλαδή οἱ Ἀλευάδες, παρά τόν τίτλο τοῦ βασιλιά πού τούς χάρισε ὁ Ἡρόδοτος²⁷ ἀκολούθησαν τί συνήθη πολιτική τῶν τυράννων, οἱ ὁποῖοι στόχευαν στό νά ἀσκοῦν μιά προσωπική ἐξουσία καί νά δημι-

²⁵ Γιά ὅλα αὐτά βλ. Curtius, *Hist. Grecque*, τ.1. σσ. 445-446, μέ παραπομπή στίς πηγές, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ κυριότερες εἶναι ὁ Ἡρόδοτος, V, 94-95, καί ὁ Στράβωνας XIII, σ. 138.

²⁶ Στούς καταλόγους ὅπου ὁ Plass (*Die tyrannis bei den Griechen*, ἀ' ἔκδ. 1859) ταξινόμησε τούς τυράννους κατὰ χρονολογική καί γεωγραφική σειρά, ἡ Θεσσαλία δέν ἐμφανίζεται παρά τό ἔτος 405 μέ τόν Λυκόφρονα ἀπό τίς Φερρές (ζ.Π, σ. 365 καί 378).

²⁷ VII, σ. 2.

ουργοῦν μιά δεσποτική²⁸ κυριαρχία, εύρισκόμενοι σέ ἐχθρότητα μέ τό μεγαλύτερο μέρος τῆς χώρας²⁹, ζήτησαν μιά ἔξωθεν ὑποστήριξη καί συμμάχησαν μέ τήν Περσία. Ἀπό αὐτή τήν ἄποψη συμπεριφέρθηκαν ἀπόλυτα στό θέμα αὐτό ὅπως οἱ Πεισιστρατίδες, καί στό θέμα τοῦ μηδισμού ὁ θώρακας εἶναι ἐφάμιλλος τοῦ Ἰππία. Ὑπάρχει λοιπόν μιά στενή καί ἀπόλυτη ὁμοιότητα τάσεων, συμπεριφορῶν καί τακτικῆς, μεταξύ τῆς μεγάλης ἀθηναϊκῆς οἰκογένειας καί τοῦ πομπώδη οἴκου τῶν Λαρισαίων πριγκίπων.

Γι' αὐτό, ἂν τό καλοσκεφτοῦμε, δέν θά ἐκπλαγῶ ἂν τό ἐδάφιο τοῦ *Ἡρωικοῦ* (Φιλόστρατος) ὑπονοεῖ τούς Ἀλευάδες³⁰. Αὐτούς τούς φιλόδοξους δυναστες τούς ὁποίους ἡ Σπάρτη πολέμησε³¹ καί σάν τυράννους³² καί σάν προδότες τοῦ Ἑλληνισμοῦ, οἱ ὁποῖοι ἀναγκάστηκαν ὑποχρεωτικά, τήν ἡμέρα πού ἔνωσαν τό συμφέρον τους μέ τήν Περσία, νά σταματήσουν γιά λογαριασμό τους νά τιμοῦν τόν Ἀχιλλέα, γιατί ἡ πατροπαράδοτη μνημόνευσή του στήν Τροία δέν θά ἦταν ἀρεστή σ' ἐκείνους στούς ὁποίους δίλωναν ὅτι ἦταν πιστοί.

Ἀλλά ὅμως οἱ ἀναφερόμενοι ἀπό τόν Φιλόστρατο νεωτερισμοί ἔλαβαν χώρα γύρω στίς ἀρχές τοῦ βου αἰῶνα ἢ πρὸς τό τέλος του, προέρχονται ἀπό τή Λέσβο, ἐφαρμόστηκαν στήν Λάρισα κι ἔφεραν στήν Θεσσαλία μεγάλη ἀναταραχή στίς συνίθειες. Ὅρισμένες πόλεις παρέμειναν πιστές στή μνήμη τοῦ ἐθνικοῦ ἥρωα, ἄλλες, χωρίς νά ἀρνοῦνται νά πέμπουν πρεσβεΐα στήν Τρωάδα, ἀνέβαλαν τήν ἀποστολή θεωρῶν. Ἄλλες καταδίκασαν καί ἀπέρριψαν τό ἔθιμο. Μέσα σ' αὐτή τή σύγχυση, μιά ἀδιαφορία, μιά μεγάλη θλίψη πλανᾶται πάνω ἀπό τή χώρα. Κλήθηκε τό μαντεῖο. Ὑπῆρχε ἀκόμη τό μαντεῖο τῆς Δωδώνης; Ἔτσι φαίνεται. Ἀλλά ἐπειδή ὁ συγγραφέας μας δέν τό διευκρινίζει, θά ἦταν ἀδύνατο ὄντας ἡ Θεσσαλία μέλος τῆς Δελφικῆς Ἀμφικτυονίας νά μὴν ἀπευθύνθηκε αὐτή τή φορὰ στήν Πυθία. Ὁ θεός Πύθιος Ἀπόλλωνας, ἢ ὁ Δωδωναῖος Ζεὺς, πρόσταξε νά τιμοῦν τόν Ἀχιλλέα «σύμφωνα μέ τόν ἱερό νόμο» (ὡς Θέμις). Οἱ Θεσσαλοί, ἐρμηνεύοντας σύμφωνα μέ τίς νέες τους ιδέες αὐτή τήν αἰνιγματική φόρμουλα, κατέλυσαν τίς θυσίες οἱ ὁποῖες ἀποδίδονταν στόν

²⁸ Βλ. Curtius, *Hist. Grecque*, z.I. σ. 273.

²⁹ *Ἡρόδοτος*, VII, 170.

³⁰ «τά οὕτω σεμνά καί ἀρχαία καταλυθῆναι μὲν ὑπὸ τῶν τυράννων φάσιν, οἱ λέγοντας μετὰ τούς Αἰακίδας ἄρξαι Θετταλῶν, ἀμεληθῆναι δέ καί ὑπὸ Θετταλίας» (XX, 28).

³¹ Ἐκστρατεία τοῦ Λεύκιππου (*Ἡρόδοτος*, I, 72, καί *Πανσανίας*, III, 7,8).

³² Τό λῆμμα ἀναφέρεται ἀπό τόν Fougeres ὅταν μιλάει γιά τίς ἐπιχειρήσεις τους, στή μελέτη του γιά τή θεσσαλική συνομοσπονδία (*Dictionnaire de Saglio*, στό «λῆμμα κοινόν»).

Αιακίδα ὅπως σέ ἕναν θεό³³ καί δέν ἀπέδιδαν πλέον παρὰ τήν τυπική θυσία πρὸς τοὺς νεκροὺς θυσιάζοντας ὁποιοδήποτε σφάγιο³⁴.

3η ΠΕΡΙΟΔΟΣ. Μέ τήν εἰσβολή τοῦ Ξέρξη, τό κακό ἐπιδεινώθηκε. Οἱ Θεσσαλοὶ ἦταν τότε στή γραμμὴ τῶν διαφωνούντων στὴν Ἑλλάδα καί «ἐμίδισαν». Μεταβαίνοντας λοιπὸν στὴν Τρωάδα γιὰ νά θυσιάσουν σ' αὐτόν πού ἦταν ἡ μάστιγα τῆς χώρας, προσέκρουσαν στά συναισθήματα τοῦ κυρίαρχου τῆς Ἀσίας, στά μάτια τοῦ ὁποίου ἡ ἄλωση τοῦ Ἰλίου ἦταν ἰσχυρὴ αἰτία μίσους κατὰ τῶν Ἑλλήνων³⁵. Ὅταν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμίνας εἶδαν τοὺς Αἰακίδες ὑπὸ μορφὴ ὀπλισμένων ἀνδρῶν νά ἀπλώνουν τὰ χέρια τους σέ ἕνδειξη προστασίας πάνω ἀπὸ τὸν ἑλληνικό³⁶ στόλο, ἡ ρήξη ὑπῆρξε πλήρως μέ τὸν μεγαλύτερο ἥρωα τῶν προγόνων τους. Οἱ παλιοὶ πιστοὶ ἐγκατέλειψαν τίς ἱερές τους παραδόσεις.

4η ΠΕΡΙΟΔΟΣ. Ἐρχεται ἡ ὥρα τῆς μακεδονικῆς ἡγεμονίας. Ὁ Φίλιππος εἶχε ὑποδουλώσει τὴ Θεσσαλία. Ἀλλὰ ὁ Ἀλέξανδρος, ἀπὸ τὴ μεριά τῆς μητέρας του, καταγόταν ἀπὸ τὸν Ἀχιλλέα. Ὑπενθύμιζε στοὺς Θεσσαλοὺς αὐτὴ τοῦ τὴν κοινὴ καταγωγή³⁷. Ἡ Φθία, ἡ πατρίδα τοῦ προγόνου, λαμβάνει ἕνα προνομιακὸ καθεστῶς: γίνεται ἕνα εἶδος ὀμηρικοῦ φέουδου, τό ὁποῖο ἀποδίδεται στὸν ἥρωα³⁸. Οἱ Θεσσαλοὶ μεταπειθόνται καί ἀρχίζουν νά ἐνδιαφέρονται πάλι γιὰ τὸν Ἀχιλλέα³⁹.

Στὴν Τρωάδα, ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς Θεσσαλοὺς ἱππεῖς τοὺς ὁποίους εἶχε στὴ διάθεσί του ὁ Ἀχιλλέας συμμετέχουν στὴ μεγάλη τελετὴ τοῦ τύμβου στὴν ὁποία ὁ βασιλιάς δοξάζει τὸν νικητὴ τοῦ Ἔκτορα⁴⁰. Πρῶτοι αὐτοὶ ἐκτελοῦν ἐλιγμούς γύρω ἀπὸ τὸν τύμβο κάνοντας μιά ἀναπαράσταση ἱππομαχίας. Τέλος, ἀπευθύνουν ἐπικλήσεις πρὸς τὸν ἥρωα καί θυσιάζουν πρὸς τιμὴν του. Ἡ γιορτὴ ἔχει σάν ἐπίλογο μιά παράξενη σκηνή. Ἀποχωρῶντας, οἱ θεσσαλικές

³³ «ἄ μὲν ὡς θεῶ ἐνόμιζον» (*Ἡρωικός*, XX, 28).

³⁴ «ἐνήγιζον δέ ὡς τεθνεῶτι καὶ ἐπιτυχόντα» (*Ἡρωικός*, XX, 28).

³⁵ *Ἡρόδοτος*, 1,5.

³⁶ Παραπομπὴ στὰ κείμενα τοῦ ἄρθρου τοῦ Hild (*Dictionaire de Saglio*, t.V. σ. 75-76).

³⁷ «ἔξέλιπον τὰ εἰς τὸν Ἀχιλλέα νόμιμα» (*Ἡρωικός*, XX, 28).

³⁸ Droyzen, *Hist. De l'hellenisme*, z.I.σ. 108-109. Ὁ δελφικὸς παιάνας στὸν Δίονυσο, ὁ ὁποῖος γράφηκε ἀκριβῶς αὐτὴ τὴν ἐποχὴ (335), συνδέει τὴν Θεσσαλία μέ τὴν Μακεδονία (W. Vollgraft, *Bull de Corr. Hell.* τ. XLVII, 1924, σ. 195).

³⁹ «τὴν δέ Φθίαν τῷ Ἀχιλλεῖ ἀνῆκεν» (*Ἡρωικός*, XX, 29).

⁴⁰ «ἐπεστράφησαν τοῦ Ἀχιλλέως» ὁ.π.

ίππικες ἴλες ἐπικαλοῦνται τόν Βάλιο καί τόν Ξάνθο, τῶν ὁποίων κραυγάζουν τά ὀνόματα πάνω σ' ἄλογά τους.

Τί εἶδους θυσία ἔκαναν αὐτή τί φορά; Ὁ ὄρος ὁ ὁποῖος χρησιμοποιεῖται ἀπό τόν Φιλόστρατο, «*θύσαντες*», ἄν ἔχει ἐδῶ τήν τεχνική του ἀξία, δείχνει ὅτι ὁ Ἀχιλλέας λατρευόταν τήν ἀνοιξη τοῦ 334 σάν θεός. Ἄλλωστε, ἡ σοβαρότητα ἡ ὁποία ὀφειλόταν στήν πρωτοβουλία τοῦ Ἀλέξανδρου εἶναι ἔξω ἀπό τά συνηθισμένα πλαίσια. Εἶναι μιᾶ ἐξαιρετική τελετή. Δέν εἶναι τό συνηθισμένο τελετουργικό τῶν θεωρῶν.

Αὐτοί, ἐπηρεασμένοι ἀναμφίβολα ἀπό τό παράδειγμα τοῦ ἐπικυρίαρχοῦ τους, ἐπανασυνδέθησαν μέ τήν παράδοση τοῦ ἱεροῦ προσκυνήματος. Ἀλλά μᾶς λένε ὅτι μείωσαν τίς θυσίες⁴¹. Πρῶτα, αὐτές τοῦ ἡρωικοῦ τυπικοῦ. Τόν μαῦρο ταῦρο τόν ἀντικατέστησαν ἀπλῶς μέ ἕνα μαῦρο ἀμνό. Ἐπιπλέον, ἐλάχιστα ἐνδιαφέρονται γιά τήν ἐπίσια περιοδικότητα. Τέλος, ἄν δέχονταν νά μεταβοῦν στήν Τρωάδα, ἦταν γιά νά γιορτάσουν τίς τελετές κατὰ τί διάρκεια τῆς ἡμέρας, σ' ἀντίθεση μέ τό ἔθιμο.

Φαίνεται ὅτι αὐτές οἱ προσβολές στή λατρεία τοῦ Ἀχιλλέα συνέβησαν μετά τί δολοφονία τοῦ Δαρείου, ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος ἦταν στήν Ἰνδία, δηλαδή μεταξύ 330-325. Ἡ ἀναφερόμενη ἀπό τόν Φιλόστρατο σύμπτωση βρῖσκει τήν ἐξήγησὶς τῆς στόν Ἀρρριανό: Ὁ ἱστορικός μᾶς πληροφορεῖ ὅτι πράγματι δύο φορές, στά Ἐκβάτανα καί στή Βακτριανή⁴², οἱ Θεσσαλοὶ στάλθηκαν πίσω στίς ἐστίες τους⁴³ καί ὅτι ὁ στρατηγός Κοῖνος, στίς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ Ὑφάσι, φανερώνει τοὺς λόγους τῆς ἀπόλυσίς τους: εἶναι γιατί ὁ ζῆλος τῶν ἐπικουρικῶν αὐτῶν δυνάμεων χαλάρωσε⁴⁴. Ἄς μὴν ξεχνᾶμε ὅτι τό 330 ἡ Θεσσαλία συμμάχησε μέ τί Σπάρτη καί τήν Ἀθήνα καί ἐξεγέρθηκε κατὰ τῆς Μακεδονίας. Εἶναι ἀρκετά λογικό, ἡ πολιτική ἀπομάκρυνση νά ὀδήγησε σέ μιᾶ θρησκευτική ἀπομάκρυνση. Ἀπαρνούμενοι τόν Ἀλέξανδρο, ἀπομακρύνθηκαν ἐπίσης ἀπό τόν πρόγονό τους.

5η ΠΕΡΙΟΔΟΣ. Πέρα ἀπό τίς κάθε εἶδους περιπέτειες πού ὑπέστη ὁ Ἀχιλλέας, ὀργισμένος ἀπό τί λήθη τῆς λατρείας του, ἐξεγέρθηκε κατὰ τῶν Θεσσαλῶν. Ὁ τύμβος τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ Σιγείου δέν ἐλάμβανε πλέον ἀφιερῶμα-

⁴¹ Ἀρρριανός, 1, 12, I Πλούταρχος, Ἀλεξ. XV, 3 Ἰουστίνος XI, 5, 12.

⁴² «ξυνέστησαν τά ἐναγίσματα» (Ἡρωικός), XX, 29.

⁴³ III, 19, 5: 29, 5.

⁴⁴ Βλ. Foucard, *Bull. De corr. Hellen. Z.* III, 1874, σ. 456 σχετικά μέ τήν ἀφιέρωση τῶν ἱππέων τοῦ Ὀρχομενοῦ (Ch. Michel, *Rev. D' inser. Gr.*, n 1112).

τα από τους άλλοτινους λάτρεις. Οί ντόπιοι κάτοικοι δέν παραμελοῦσαν νά κατευνάξουν τίν ψυχί τοῦ νεκροῦ ἥρωα, τοῦ ὁποίου οί ἐμφανίσεις ἦταν φοβερές⁴⁵. Ἀλλά δέν ἐβλεπαν πλέον τούς θεωρούς νά φέρνουν πῦρ καί ξύλα γιά τίν πυρά από τό Πίλιο, ὕδωρ από τόν Σπερχειό καί ἄνθη ἀμάραντου από τί Φθιώτιδα. Ἐν κατά τύχη παρουσιάζονταν κανένας ταξιδιώτης, αὐτός ἦταν κάποιος θαυματοποιός, ὅπως ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεύς, ὁ ὁποῖος χρησιμοποιοῦσε τίς τοπικές δευσιδαιμονίες σχετικές μέ τόν Ἀχιλλέα πρὸς ἐξυπηρέτησι τῆς ἀγυρτείας του⁴⁶.

Ἀπό τί στιγμή πού οί Ρωμαῖοι κυριάρχησαν στά ἄλλοτε ὑποταγμένα σπίν Μακεδονία ἐδάφη, τό μυθικό ἐνδιαφέρον μετατοπίστηκε σπίν ἄλλη πλευρά. Ἄλλαξε στρατόπεδο. Ἐνας νέος θρόνος βασιλευε, καθορίζοντας ἄλλες ἀξίες. Ὅταν ὁ Καίσαρας σταμάτησε στό Ἴλιον, δέν ἦταν μόνο γιά νά μπιηθεῖ τόν Ἀλέξανδρο καί ἀπό αἰσθημα ἀμύλλας σ' αὐτόν τόν λάτρη τοῦ Ὀμήρου: ἦταν ἐπίσης διότι ἡ οἰκογένειά του, ἡ Ἰουλία γενιά, πάει πίσω στόν Τρωῶ ἥρωα Αἰνεΐα⁴⁷. Οἱ ἐπικές συγγένειες γιά τίς ὁποῖες ὑπερηφανεύεται γιά τόν ἑαυτό του εἶναι σπίν ἴδια πλευρά τῆς πολεμικῆς⁴⁸. Τό γενεαλογικό του δέντρο τόν συνδέει μέ τίν Ἀφροδίτη τῆς Ἰδης καί ὄχι μέ τόν Δωδωναῖο Δία. Ὁ Ἀλέξανδρος, εἰσβάλλοντας σπίν Ἀσία, εὑρίσκει στόν Ἀχιλλέα ἕναν πολεμικό σύμμαχο⁴⁹. Τώρα ὁ Ἀχιλλέας εἶναι ἕνας ἀναδρομικός ἀντίπαλος τοῦ κυρίαρχου τοῦ κόσμου.

Ὅταν οἱ Ἰουλιοι, αὐτό τό κατ' ἐξοχί «Τρωαγενές» γένος ἐξέλιπε, τίποτα πλέον δέν ἀντιτίθεται ὥστε ἡ λατρεία τοῦ μυθικοῦ ἐχθροῦ τῆς οἰκογενείας τους νά τεθεῖ σέ ἰσχύ. Ὡστόσο, οἱ Θεσσαλοῖ συνεχίζουν νά δείχνουν τίν ἀδιαφορία τους. Ὁ Ἀχιλλέας παραπονιέται σπίν «Ζωή τοῦ Ἀπολλώνιου τοῦ Τυανέως»⁵⁰. Ἐν πράγματι οἱ ἀποσπασματικές φράσεις αὐτοῦ τοῦ θαυματοργικοῦ μυθιστορήματος ἀληθεύουν, τότε λίγο καιρό μετά τίν περίφημη νύχτα πού στόν τύμβο τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ Σιγείου, ἡ σκιά τοῦ ἥρωα παρέχει ἐμπιστοσύνη καί διδάγματα στόν μεγάλο θαυματοποιό πού συμμετέχει σέ πρεσβεία σπίν Θερμοσύλες κατά τί συνάντησι τοῦ ἀμφικτυονικοῦ συμβουλίου, οἱ Θεσσαλοῖ φοβισμένοι

⁴⁵ «οὐ προθύμους ἔτι» (V, 27, 5).

⁴⁶ Φιλόστρατος, *vit. Apoll.*, IV, 16, 3.

⁴⁷ 41 ὁ.π., IV, 11, κ.ἐξ.

⁴⁸ 42 Βλ. *Στράβωνας*, XIII, 1, 27.

⁴⁹ «ξύμμαχον τόν Ἀχιλλέα ἐν Τροίᾳ ἐποιήσατο» (*Ἡρωικός*, XX, 29).

⁵⁰ IV,16,3.

ἀποφάσισαν νά ἀποκαταστήσουν τίς ὀφειλόμενες τιμές στόν τύμβο⁵¹.

Αὐτή ἡ ἐπίσημη ἀπόφαση ἔμεινε ἀνεφάρμοστη. Ἀλλά ὁ Ἀχιλλέας ἀποζημιώθηκε μέ μιά ὑπέρτατη λαμπρότητα ἀπό τήν ἀγνωμοσύνη τῶν συμπατριωτῶν του. Ὁ Καρακάλλας εἶχε μιά παθιασμένη ἀγάπη γιά τόν Ἀλέξανδρο. Ἐμπνεόταν ἀπό αὐτόν σέ ὅλα. Γέμισε τήν αὐτοκρατορία μέ ἀπεικονίσεις καί ἀγάλματά του. Ἡ ψυχὴ τοῦ κατακτητῆ πέρασε μέσα του, δέν μποροῦσε νά ταυτιστεῖ μέ αὐτόν χωρίς νά δείχνει μιά ἐντονη προτίμηση στόν Ἀχιλλέα. Τό ἔτος 214 ἔρχεται στό Ἴλιον καί ξαναζωντανεῖ μέ θεατρική μεγαλοπρέπεια τίς τελετές πού πρῖν ἀπό περίπου πεντέμισι αἰῶνες πραγματοποιήθηκαν στό ἴδιο μέρος: Ἄνθη καί στεφάνια στό μνημεῖο τοῦ ἀκρωτηρίου στό Σίγειον, ἀγῶνες μέ ἄρματα, γύρω ἀπό τόν τύμβο, θανάτωση τῶν θυσιαζόμενων ζώων σύμφωνα μέ τό τυπικό τῶν ταφικῶν θυσιῶν στόν ἥρωα⁵². Ἐπιπρόσθετα, πεθαίνοντας ἕνας ἀπό τούς εὐνοουμένους του, ὁ νέος Ἀλέξανδρος-Ἀχιλλέας ἔκαψε πανηγυρικά τί σορό του σάν ἐνός νέου Πάτροκλου-Ἡφαιστῖωνα⁵³. Ἄς μὴν εἴμαστε τόσο αὐστηροί μ' αὐτή τήν ἀσυνήθιστη παρωδία. Εἶναι ἴσως σ' αὐτή πού ὀφείλουμε τίς πληροφορίες μας γιά τούς Θεσσαλούς θεωροὺς. Ὁ μυθογράφος ρήτορας πού ἔγραψε τόν *Ἡρωικό* ἀνῆκε σέ μιά γενιά σοφιστῶν εὐνοούμενων τῆς αὐτοκράτειρας Ἰουλίας-Δόμνας⁵⁴. Ἐχοντας ὁ ἴδιος ἐξασφαλίσαι τήν εὐνοία τοῦ φοβεροῦ γιοῦ τῆς ζωηρῆς καί εὐφυοῦς Σύρας⁵⁵, ὁ Φιλόστρατος τῆς Λήμνου εἶχε ἕναν τρόπο νά ξεπληρώνει τό χρέος του: ἐπανέφερε στή γενέτειρα χώρα τοῦ Ἀχιλλέου τή λατρεία τοῦ ἥρωα πού τόσο θαύμαζε ὁ Καρακάλλας.

Τό ἔπραξε αὐτό, ἀλλά ἡ κερδοσκοπική πεζότητα τῶν Θεσσαλῶν περιφρόνησε τό αὐτοκρατορικό παράδειγμα. Οἱ Θεσσαλοὶ εὗρισκαν καλύτερες τίς ἐπικερδεῖς ἀπολαβές ἀπό τί μαγεία παρά τί δαπανηρὴ ἀποστολὴ προσφορῶν καί θεωρῶν σπὴν μακρινὴ χώρα. Ὁ Ἀχιλλέας καί ἡ Θέτις, ὀριστικά ἀποκηρυγμένοι, ἱκανοποιοῦνταν πλέον μέ τό νά ἀσκοῦν τά συνήθη ἀντίποινα τῶν θεῶν ὅταν αὐτοὶ ἐκδικοῦνται: καταστροφὴ τῶν σιτηρῶν ἀπό δαυλίτη, ἀφανισμό τῆς συγκομιδῆς ἀπό τήν παγωνιά, ἐρήμωση τῶν πόλεων ἀπό πλημμύρες. Ἐπέβαλαν στοὺς ἀσεβεῖς μιά ἄλλου εἴδους ποινὴ, ἡ ὁποία φαίνεται νά συνίστατο σέ

⁵¹ Ὁ συγγραφέας συγκρίνεται ἀπὸ τόν Renan (*Hist. Des Origines du chrestianisme*, V. 6, 339, n. 3) μέ τόν Δουμῆ τόν πατέρα: «διασκευάζει τήν ἱστορία ἀλλά δέν τήν ἔχει πολὺ καλά μελετήσει».

⁵² «ἐψηφίσαντο ἀναλάβειν τά προσήκοντα τῷ τάφῳ» (*vit. Apoll.*, IV, 20, 1).

⁵³ Βλ. Hertzberg, *Hist. De la Grece*, τ. III, σ. 29 καί Haubold, *De rebus Iliensium*, σ. 56-57.

⁵⁴ Βλ. Hertzberg, *Hist. De la Grece*, σ. 99 κ. ἔξ.

⁵⁵ ὁ.π., σελ. 102.

μιά δημοσιονομική πράξη⁵⁶: οί αποστάτες κατηγορούνται για ἀθέτηση σχε-
τικῶν μέ τήν τέχνη τῆς πορφύρας νόμων⁵⁷.

Καί ἐδῶ ἀκόμη ἡ πολιτική ἱστορία φωτίζει τή θρησκευτική ἱστορία. Οἱ
καλύτεροι δικαστές ἀποκαλύπτουν τή σύνδεση τοῦ Ἡρωικοῦ στά χρόνια τοῦ
Ἀλέξανδρου-Σεβήρου⁵⁸. Ἄρα, εἶναι στά χρόνια τῆς βασιλείας αὐτοῦ τοῦ πριγκι-
κιτα πού γιά πρώτη φορά ἀκοῦμε νά γίνεται λόγος γιά αὐτοκρατορικό βαφεῖο
νημάτων πορφύρας τοῦ ὁποῖου τά προϊόντα διατίθενται στό ἐμπόριο⁵⁹. Ὁ εἰδι-
κός ἐπιμελητής εἶναι ὑπεύθυνος γιά τή διαχείρισή του καί τήν ἐπιβλεψη ὄχι
μόνο τῆς Θεσσαλίας⁶⁰ ἀλλά καί τῆς Ἀχαΐας καί τῆς Ἡπείρου. Καθώς οἱ παρα-
νομίες οἱ ὁποῖες διαπράττονται ἀπό τούς Θεσσαλούς σέ αὐτό τό εἶδος τῆς
βαφῆς προηγήθηκαν κατὰ τέσσερα χρόνια τοῦ Διαλόγου τοῦ Φιλόστρατου⁶¹,
εἶναι πιθανόν ἡ «θεομνία ἡ ὁποία ἦρθε ἀπό τή θάλασσα»⁶² νά εἶχε ὡς ἀπο-
τέλεσμα ἀπάτες σπῆν ἐπεξεργασία τῶν κογχυλιῶν καί νά διπλώνει κάποιο διοι-
κητικό μέτρο πού πάρηκε τήν ἐποχή ἐκείνη, ὅποτε ὁ νομικός σύμβουλος
Οὐλπιανός διακρίνεται μέ τήν ιδιότητα τοῦ διοικητῆ τοῦ πραιτωρίου ἀπό
ἄγρυπνη ἀστυνόμευση, ὅπου ἡ προστάτιδα τοῦ Μαιμης, μητέρα τοῦ νέου
μονάρχου ὁ ὁποῖος γυναικοκρατεῖται, ὄχι μόνο θησαύριζε γιά λογαριασμό τῆς⁶³,
ἀλλά καί μετέδωσε στόν γιό τῆς τό ἴδιο ἐλάττωμα τῆς φιλοχρηματίας⁶⁴.

Ἡ περιγραφή τήν ὁποία δίνει ὁ Φιλόστρατος γιά τήν τιμωρία τήν ὁποία
ὑπέστησαν οἱ Θεσσαλοὶ καλύπτεται ἀπό μιὰ αἰνιγματική σκιά: «λίθοι ἐπικρέ-
μανται ἐπάνω τους⁶⁵, κάτι πού τούς ἀναγκάζει νά πουλήσουν τούς ἀγρούς καί
τίς οἰκίες τους. Μεταξύ τῶν δούλων τους, ἄλλοι μὲν πουλήθηκαν, ἄλλοι δέ
δραπέτευσαν μακριά ἀπό τά ἀφεντικά τους. Αὐτοὶ ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον δέν

⁵⁶ Ἡ ἐρμηνεία εἶναι αὐτή πού δίνει ὁ Hertzberg, *Hist. De la Grece*, τ. III, σελ. 112.

⁵⁷ «μεγάλην ἐπιτιμίῶν ὄντων ἐπὶ τῇ κόλῳ, παρ' ἧς οἱ ἄνθρωποι σοφίζονται τήν πορφύραν, αἰτίαν ἔσχον οἱ Θεσσαλοὶ παρανομήσαι τί ἐς τήν βαθὴν ταύτην» (*Ἡρωικός*, XX, 31).

⁵⁸ Maurice Croiset, *Hist. de la littérature grecque*, z. v, σ. 770.

⁵⁹ Lambrides Alex., Sev., 40. Βλ. Γ' αὐτό τό θέμα βλ. J. Marquand, *La vie prive des Romains*, z. II, σελ. 150 καί M. Besnier, *Dictionnaire de Saglio*, στό λῆμμα Purpura, σελ. 776.

⁶⁰ C., I. L., III, 536, βλ. Marquand, ὁ.π., σελ. 150, n 6.

⁶¹ «πρὸ ἐτῶν δέ που τεττάρων», (*Ἡρωικός*, II, 30).

⁶² «τό κακόν... ἐκ θαλάττης» (ὁ.π., XX, 31).

⁶³ «οὔσαν φιλοχρήματον... ἰδία ἐθησαύριζε» (*Ἡρωδιανός*, I z.8).

⁶⁴ Julien, *Les Cesards*, 313 (ἐκδ. Hertlein).

⁶⁵ Ὁ διαπρεπὴς Γάλλος νομικός Paul Huvelin ὑποθέτει ὅτι ἡ φράση «λίθοι ἐπικάθηνται ἐπάνω τους» εἶναι ἕνας ὑπαινιγμὸς σέ κάποια φορολογικὴ ποινὴ ἡ ὁποία ἐπιβλήθηκε στους Θεσσαλοὺς μέ πιθανὴ δήμευση τῆς περιουσίας τους (Σ.τ.Μ.).

τελοῦσαν πλέον θυσίες στους προγόνους, γιατί απομακρύνθηκαν ἀκόμη καί ἀπό τούς τάφους»⁶⁶.

Αὐτές ἦταν οἱ σχέσεις μεταξύ τῆς Θεσσαλίας, πατρίδας τοῦ Ἀχιλλέα, καί τοῦ ἥρωου τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ Σιγείου. Αὐτές οἱ σχέσεις, χρόνο μέ τόν χρόνο, δέχθηκαν τόν ἀντίκτυπο τῶν ἱστορικῶν γεγονότων καί ἔστρεψαν τό ἐνδιαφέρον στίς χωρίς ἀποτέλεσμα ἐξελίξεις, οἱ ὁποῖες μᾶς ἀποκαλύπτονται μεταξύ τῶν ἀναμνήσεων τοῦ μύθου καί τῶν ἀνησυχιῶν τῶν συγχρόνων. Σ' αὐτή τή διαδοχή ἐπεισοδίων ὑπάρχει ἓνα το ὁποῖο ἀποσυνδέεται ἀπό τά ἄλλα λόγω τῆς ἐπικῆς του φλόγας καί τῆς ἱπποτικῆς του ὁμορφιάς: εἶναι αὐτό πού χρησιμεύει σάν προοίμιο στήν κατάκτηση τῆς Ἀσίας, τῆς ὁποίας ἡ πολεμική ἐντολή ξετυλίγεται κάτω ἀπό τό βλέμμα τοῦ Ἀλέξανδρου.

---

⁶⁶ «λίθοι οὖν ἐπικρέμανται σφίσιν ὧν ἀποδίδονται ἡμῖν τούς ἀγρούς, ἀποδίδονται σφᾶς, τά δέ πεμπρατα καί οὐδέ τοῖς γονεῦσιν οἱ πολλοί ἐναγνίζουσιν, ἀπέδοντο γάρ καί τούς τάφους» (*Ηρωικός*, XX, 31).